

1. Відбиток печатки колонії Анета. 1850. Державний архів Житомирської області Siegelabdruck der Kolonie Annette. 1850. Staatliches Archiv des Gebiets Schitomir

Після 1770 р. німецькі ремісники почали селитися в містах Корець, Рівне, Тучин, Дубно, заснувавши там ткацьке виробництво. Перші євангелічна громада і церква виникли в Корці (1783). Парафіянами були німці-ремісники, запрошені графом Чарторійським для роботи на порцеляновій мануфактурі. Кількість ремісників і робітників у різні роки коливалася від 300 до 1 000 осіб.

Німецькі колонії на Волині створювалися на землях поміщиків, які організували переселення і влаштування колоністів, укладаючи з ними довгострокові контракти на оренду ділянок. На землі магната Потоцького біля Бердичева менноніти влаштували колонію Німецький Михалин (1787), яка після поділу Польщі опинилася в Росії. На початку XIX ст. на землі князя Яблонівського поблизу Острога менноніти заснували Карлсвальде і Антоніендорф (Антонівка). Під Дубно оселилися сілезькі дроворуби (Вінцентівка). У 1816 р. переселенці з Померанії під Новоград-Волинським заснували колонії Йозефіна та Анета. З 1833 р. був заснований ряд колоній, які склали Тучинську лютеранську громаду. Розпочалося переселення ткачів у Вільнянку і Тучин. Поблизу Луцька шваби з Галичини заснували Гнідау і ряд інших колоній. Сілезькі лісоруби переміщалися територією Волині, працюючи за наймом на лісопояли. Лише у 1850 р., коли обсяг лісорозробок пішов на спад, вони перейшли до землеробського освоєння болотистих земель, на яких необхідно було проводити корчування й осушення. Ними засновані колонії поблизу Володимира, Луцька та Дубно. До 1860 р. більше 13 тис. меннонітів, лютеран і католиків з Пруссії і губерній, які стали російськими після поділу Польщі, переселилися на Волинь, заснувавши 139 колоній на орендованій землі.

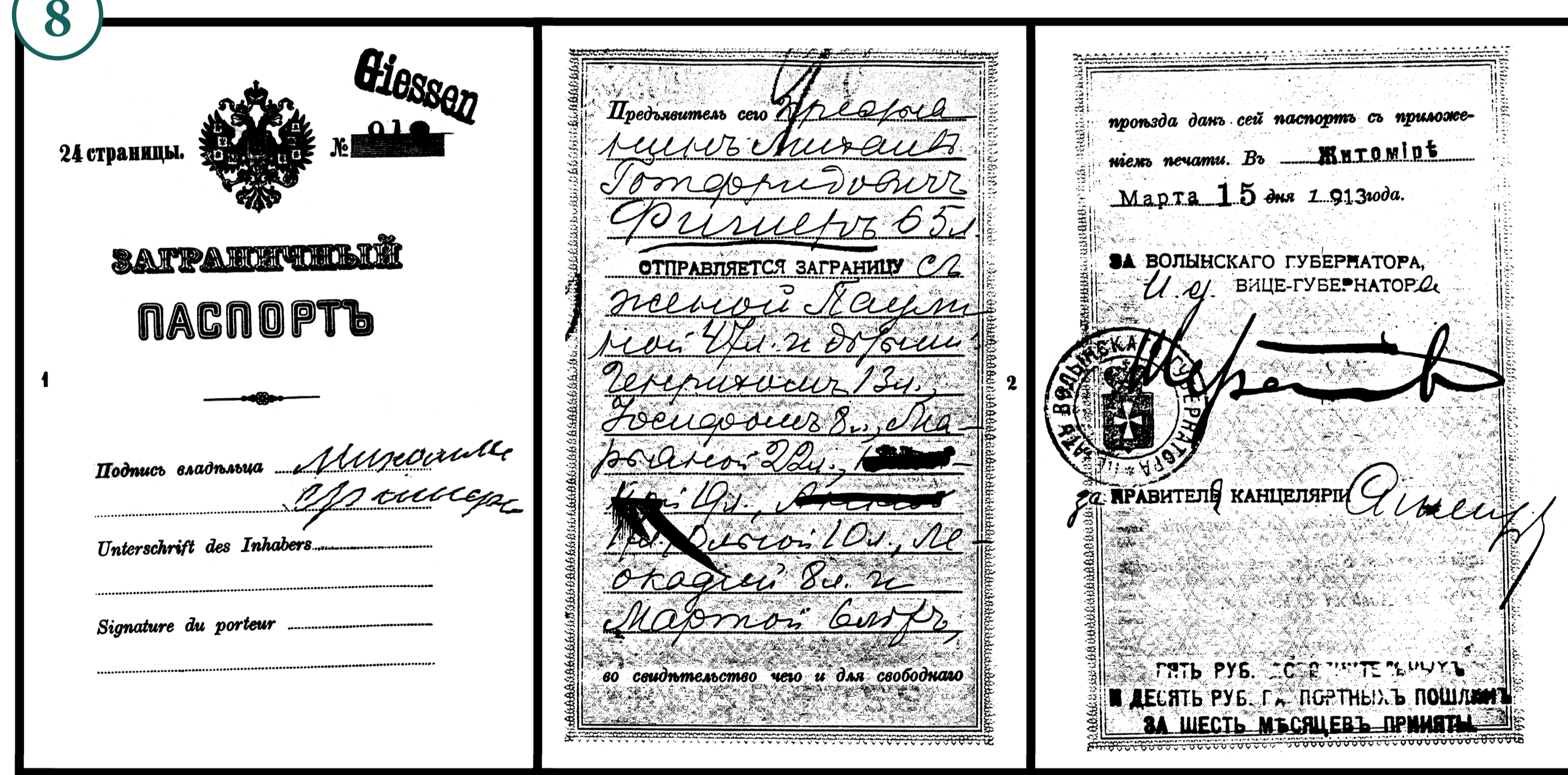
2. Корецька порцеляна. Бл. 1820 р. Музей Королівський замок, Варшава Porzellan aus Korez. Ca. 1820. Museum Königsschloss, Warschau

У результаті аграрної реформи (1861) селяни, які отримали особисту свободу, полишали поміщицькі володіння. Їх місця нерідко займали німецькі селяни, купуючи або орендуючи землю у поміщиків. Після придрушення польського повстання (1863) потік переселенців збільшувався з року в рік. Німці осіли в околицях Житомира та Новограда-Волинського, заснувавши так звані «лісові колонії», а пізніше дочірні колонії у Київській губернії. У 1884 р. іноземці-німці володіли 93 тис. десятин, орендували 17 тис. десятин землі. З середини 1880-х рр. уряд Росії увів обмеження на придбання іноземцями нерухомості у 22-х західних і південно-західних губерніях. Після 1887 р. майже 25 тис. колоністів – підданих Пруссії – прийняли російське підданство, 10 тис. переселилися до Бразилії (1890). До цього часу кількість німецького населення у Волинській губернії перевищила 155 тис. осіб.

Політика русифікації та економічне становище, що погіршувалося через короткострокову і зростаючу вартість оренди землі, призвели до відтоку німецького населення. Після революції 1905 р. 15–20 тис. колоністів переселилися до маєтків німецьких землевласників у прибалтійських губерніях, 5 тис. осіб емігрували в США, Бразилію, Аргентину (1910–1912). У пошуках землі волинські німці переселялися до Сибіру та у степи. У 1903–1914 рр. у східні провінції Германії повернулися понад 28 тис. осіб, що стали сільськогосподарськими робітниками. Через нестачу землі землероби займалися ще й ремеслом. Ремісники ж, не маючи можливості прогодувати себе результатами своєї праці, окрім ремесла займалися сільським господарством. На 1912 р. у Волинській губернії було 987 німецьких колоній, не враховуючи інших населених пунктів, де також проживали німці. На 1914 р. німецьке населення губернії нараховувало 209 728 осіб.

У роки Першої світової війни німецька влада організувала переселення безземельних і малоземельних орендарів до Германії. Пояснювалося це залученням необхідних для неї сільськогосподарських робітників. На мирних переговорах у Брест-Литовську важливу роль відігравав намір вберегти етнічних німців від дискримінації у майбутньому, надавши їм право безперешкодного переселення до Германії. Станом на 1 серпня 1918 р. у свої села повернулися майже 160 тис. волинських німців, депортованих у східні та сибірські губернії Росії. Але їхні будинки і господарства були або зруйновані, або зайняті біженцями. Після листопадової революції у Берліні (1918) переселення до Германії на основі Брест-Литовського миру стало неможливим, а після завершення радянсько-польської війни (1920–1921) частина Волині стала польською.

8. Закордонний паспорт селянина М. Фішера, який емігрував до Бразилії. Житомир, 1913. Приватний архів нащадків Reispass des nach Brasilien emigrierten Bauern M. Fischer. Schitomir, 1913. Privatarchiv der Nachfahren

Die Russifizierungspolitik und die Verschlechterung der wirtschaftlichen Lage infolge kurzfristiger und immer teurer werdender Pacht von Grund und Boden führten zu einem Wegzug von Teilen der deutschen Bevölkerung. Nach der Revolution von 1905 siedelten 15–20 Tausend Kolonisten auf Ländereien deutscher Grundbesitzer in den Ostseeprovinzen um, 5 Tausend Personen emigrierten 1910–1912 nach USA, Brasilien, Argentinien. Auf der Suche nach Land zogen Wolhyniendeutsche nach Sibirien und in die Steppenregion. 1903–1914 kehrten über 28 Tausend Personen in die Ostprovinzen Deutschlands zurück und wurden dort zu Landarbeitern. Wegen Landknappheit haben Kolonisten auch handwerklich gearbeitet. Handwerker haben ihrerseits nebenbei auch Landwirtschaft betrieben, da ihr Beruf nicht genügend ein brachte, um die Lebenskosten zu decken. 1912 gab es im Gouvernement Wolhynien 987 deutsche Kolonien, nicht mitgezählt die anderen Siedlungen, in denen es auch Deutsche gab. 1914 zählte die deutsche Bevölkerung des Gouvernements 209 728 Personen.

Während des Ersten Weltkrieges organisierten deutsche Behörden eine Umsiedlung landloser und landarmer Pächter nach Deutschland. Dies wurde mit der Gewinnung von in Deutschland benötigten Landarbeitern begründet. Bei den Friedensverhandlungen in Brest-Litowsk spielte der Vorsatz, die ethnischen Deutschen vor Diskriminierung in der Zukunft bewahren zu wollen, eine wichtige Rolle. Daher wurde ihnen das Recht auf ungehinderte Umsiedlung nach Deutschland eingeräumt. Bis zum 1. August 1918 kehrten fast 160 000 Wolhyniendeutsche, die in östliche und sibirische Gouvernements Russlands deportiert worden waren, in ihre Dörfer zurück. Ihre Häuser und Wirtschaften waren jedoch entweder zerstört, oder von Flüchtlingen besetzt. Nach der Novemberrevolution in Berlin (1918) wurde die Umsiedlung nach Deutschland auf der Grundlage des Brest-Litowsker Friedensvertrags unmöglich und nach Abschluss des sowjetisch-polnischen Krieges (1920–1921) kam ein Teil Wolhyniens zu Polen.

5. Амбар для сушіння хмелю в колишній колонії Нейдорф (Солодирі). Початок XX ст. Hopfentrockner in der ehemaligen Kolonie Neudorf (Solodyri). Anfang 20. Jh.

6. Колонія Щитники (Володимир-Волинський повіт). Початок XX ст. Историчне товариство «Волинь», Візентейд Kolonie Schtschitniki (Bezirk Wladimir-Wolynsk). Anfang 20. Jh. Historischer Verein Wolhynien e. V., Wiesentheid

7. Типовий будинок німецького колоніста на Волині (під одним дахом житлова частина, хлів і комора). Початок XX ст. Typisches deutsches Kolonistenhaus in Wolhynien (Wohnung, Viehstall und Scheune unter einem Dach). Anfang 20. Jh.

Nach 1770 begannen deutsche Handwerker in den Städten Koretz, Rowno, Tutschin, Dubno zu siedeln und gründeten dort Weberwerkstätten. Die erste evangelische Gemeinde und Kirche entstanden 1783 in Koretz. Gemeindeglieder waren deutsche Handwerker, die vom Grafen Czartoryski für die Arbeiten in der Porzellan-Manufaktur angeworben wurden. Die Anzahl der Handwerker und Arbeiter schwankte zwischen 300 und 1 000 Personen pro Jahr.

Deutsche Kolonien wurden in Wolhynien auf Ländereien von Gutsbesitzern gegründet, die Umsiedlung und Niederlassung der Kolonisten organisierten und mit ihnen langfristige Pachtverträge schlossen. Auf dem Land des Magnaten Pototzki nahe Berdytschiw haben Mennoniten die Kolonie Deutsch-Michalin (1787) gegründet, die nach den Teilungen Polens zu Russland gehörte. Anfang des 19. Jh. haben Mennoniten auf den Ländereien des Fürsten Jablonowski nahe Ostrog Karlsvalde und Antonienendorf (Antoniwka) gegründet. In der Nähe von Dubno siedelten sich schlesische Holzfäller an (Winzentiwka). 1816 gründeten Umsiedler aus Pommern nahe Nowograd-Wolynsk die Kolonien Josefine und Annette. Ab 1833 wurde eine Reihe von Kolonien gegründet, welche die Tutschiner Gemeinde bildeten. Nach Wilnjanka und Tutschin begann der Zuzug von Webern. In der Nähe von Lutzk gründeten Schwaben aus Galizien Gnidau und eine Reihe anderer Kolonien. Die schlesischen Holzfäller (Stabschläger) zogen in Wolhynien umher, indem sie sich im Holzeinschlag verdingten. Erst gegen 1850, als die Holzfällarbeiten abnahmen, gingen sie zur landwirtschaftlichen Nutzbarmachung von Moorland über, das gerodet und entwässert werden musste. Sie gründeten Kolonien nahe Wladimir, Lutzk und Dubno. Vor 1860 siedelten über 13 Tausend Mennoniten, Lutheraner und Katholiken aus Preußen und Gouvernements, die nach den Teilungen Polens zu Russland gehörten, nach Wolhynien über und gründeten 139 Kolonien auf Pachtland.

3. План материнських колоній Анета і Йозефіна. Ф. Рінк Plan der Mutterkolonien Annette und Josephine. F. Rink

Nach der Agrarreform (1861) haben zahlreiche Bauern, die ihre persönliche Freiheit erlangten, die Besitzungen der Grundherren verlassen. An ihre Stelle rückten nicht selten deutsche Bauern nach, die Land von Grundbesitzern kauften oder pachteten. Nach der Niederschlagung des polnischen Aufstands (1863) hat sich der Zuzug von Umsiedlern vor Jahr zu Jahr verstärkt. Deutsche ließen sich in der Umgebung von Schitomir und Nowograd-Wolynsk nieder, gründeten dort die sog. Waldkolonien, später auch Tochterkolonien im Gouvernement Kiew. 1884 besaßen deutsche Ausländer 93 Tausend Desjatinen Land und pachteten 17 Tausend Desjatinen. Ab Mitte der 1880-er Jahre führte die russische Regierung in 22 West- und Südwestgouvernements Einschränkungen beim Erwerb von Immobilien durch Ausländer ein. Nach 1887 wurden fast 25 Tausend Kolonisten, die preußische Untertanen waren, zu russischen Untertanen. 10 Tausend wanderten 1890 nach Brasilien aus. Zu dieser Zeit zählte die deutsche Bevölkerung des Gouvernements Wolhynien mehr als 155 Tausend Personen.

4. Німецьке подвір'я з типовим для Волині колодазем (колонія Альт-Запуст, Луцький повіт). Початок XX ст. Deutsches Gehöft mit typischem für Wolhynien Ziehbrunnen. (Kolonie Alt-Sapust, Bezirk Lutzk). Anfang 20. Jh.

